

Etnologiska framtider

Lars-Eric Jönsson

Detta nummer av *RIG* tar sin utgångspunkt i ett möte på Kungl. Vitterhetsakademien den 22 oktober 2008 som handlade om etnologi- ämnets framtid. Vid detta möte hade de sam- mankallande – Orvar Löfgren och Birgitta Svensson – bitt fem deltagare att förbereda litet längre inlägg. Lotten Gustafsson Reinius (Stockholm), Anna Sofia Lundgren (Umeå), Rebecka Lennartsson (Uppsala), Lena Mar- tinsson (Göteborg) och Robert Willim (Lund) gav här sina reflektioner över ämnets historia, nutid och framtid. Dessa inlägg publiceras i detta häfte tillsammans med nyblivna profes- sorn Barbro Blehrs installationsföreläsning vid Stockholms universitet.

En väsentlig del av mötets diskussioner handlade om vikande söktryck till ämnets grundutbildningar. Inte sällan tolkas denna trend som att etnologer inte är tillräckligt re- levanta eller samhällsnyttiga. Man kan, sägs det, inte bli något av att läsa etnologi. Det finns ingen yrkesidentitet som etnolog utanför aka- demien och den så kallade anställningsbarhe- ten påstås ibland vara låg. Skulle söktrycket i denna mening alltså alltid ha rätt och vara ett slags barometer för tillståndet i ämnet? Så enkelt kan det ju inte vara. Samtidigt som antalet studenter tillfälligt dalar röner etnologer fort- farande goda framgångar hos externa forsk- ningsfinansiärer. Om vi har två ”marknader” som pekar åt olika håll – studenternas söktryck och graden av forskningsfinansiering – vilken av dem är mest signifikativ för det etnologiska tillståndet? Och hur reaktiva måste vi vara för omgivningens signaler? Måhända är denna re-

aktivitet del av en självbevaringsdrift, men den är också ett tecken på att vi lider brist på själv- känsla, vilket Li Bennich Björkman, professor i statsvetenskap, påpekar i den av Riksbankens Jubileumsfonds initierade debatten om huma- niora, ”Himmel eller helvete?” (rj.se).

Ämnesidentitet och omvärldsrelationer

Diskussionerna på mötet skulle också komma att handla om ämnesidentitet. Namnfrågan har varit uppe på dagordningen i flera sammanhang liksom innehållet i såväl undervisning som forskning. Forskar vi om rätt saker, det mest relevanta? Motsvarar grundutbildningarna den uppfattning som vi själva har om etnologin? Och inte minst, vad är etnologi i omvärldens ögon?

Lotten Gustafsson Reinius tar som ut- gångspunkt den vetenskapliga kritikens och försvarets förmåga att generera ett ämnes identitet och gränser. Ligger etnologin rätt i tiden med fokus på kulturell form och folklig expressivitet eller håller den på att försvinna in i samstämmighetens intellektuella döds- rike? Gustafsson Reinius argumenterar för ett slags ämneshistorisk medvetenhet, att ta spjärn emot och/eller använda sig av när nya riktningar ska tas ut. *Anna Sofia Lundgren* berör etnologers förmåga att infiltrera andra ämnens kurser, att förmedla etnologi till och i andra discipliner. Det brukar betraktas som en dygd men kan också göra etnologin osynlig. Etnologin riskerar att finnas utan att synas. *Rebecka Lennartsson* ansluter och frågar om det är taktiskt riktigt att vara så utåtriktade som etnologer vars kunskap kan befaras bli

allmångods och något som levereras utan ersättning.

Lena Martinsson efterfrågar en mer uttalat kritisk etnologi. Hon ser framförallt faror i hur vetenskapen blir ett lydigt instrument i byggandet av ett samhälle där marknadskrafterna råder. I detta avseende argumenterar Martinsson inte bara för en mer politiskt medveten vetenskap i allmänhet utan också för en etnologi som skulle stå i ett kritiskt förhållande till det marknadsstyrda samhället. Oavsett om man är ense om behovet av en tydligare etnologisk politisk agenda eller ej, pekar Martinsson, liksom många andra, på faran i att låta ämnet styras av de önskemål som världen ställer.

Så vad bör göras? *Robert Willim* argumenterar för en experimentell hållning och en publiceringsstrategi som kretsar kring fri tillgänglighet snarare än ”den vackra och apitliga boken”. *Barbro Blehr* pekar på hur den regionala avgränsningen till Sverige, trots undantag, fortfarande är levande och stark. Hon argumenterar för att bejaka det svenska, men att studiet av det svenska alltid bör vara komparativt. Liksom Robert Willim pekar hon på hinder och möjligheter att skriva på svenska respektive engelska, populärt respektive vetenskapligt. Blehr föreslår att tydligare bejaka det regionala samt att skriva både brett publikt och smalt vetenskapligt.

Nytta och frihet

2009 års första *RIG*-häfte kretsar alltså kring etnologi. Men det bör också ses som en uppsättning inlägg i diskussionen om kulturvetenskapernas och humanioras framtid. Det är inte svårt att uppfatta detta fält som satt under hård press från olika håll, ett tryck som på det stora hela nog måste ses som produktivt och som just genererar den här sortens diskussioner om förändring.

Men vad är det för förändring vi diskuterar respektive undviker? Med risk för att vara alltför kategorisk skulle jag vilja påstå att det är svårt att finna något annat än förslag till

metoder för förnyelse. Uttalade förslag på den etnologiska förnyelsen i sig, dess innehåll, är svårfunna. Det är inte enkelt att med någon större säkerhet säga var förnyelsen sker idag och vad den skulle stå för. Missförstå mig inte, givetvis förändras etnologin, men det är svårt att finna just uttalade förslag till vad denna förnyelse *borde* omfatta. För 30 år sedan var det enklare, i alla fall med facit i hand. *Den kultiverade människan* (1979) och därefter *Kulturanalys* (1982) framstår som två monument som ämnet därefter har vridit sig runt, förhållit sig till och inte bara följt utan också tagit konflikt med (jfr Nilsson 2007).

Idag kan vi notera ett försiktigt återvändande och närmande till kulturbegreppet och metoden kulturanalys. De har liksom legat i träda ett par år, varit för givet tagna av etnologer men använts desto flitigare i andra sammanhang, såväl inom- som utomakademiska. I den mån vi etnologer har ägnat kulturbegreppet något rejälare intresse de senaste tio åren är det framförallt just hur det används i samhället. *Bruket av kultur, hur kultur används och görs verksamt* (Öhlander red. 2005) är den talande titeln på det mest ambitiösa försöket i den riktningen. Men hur kultur numera görs verksamt i etnologisk forskning är mer oklart. Som identitetsmarkör är kulturbegreppet starkt, som teoretiskt och analytiskt redskap påfallande svagare till förmån för begrepp som diskurs, makt, etnicitet, genus, performativitet och andra begrepp inom humaniora och samhällsvetenskap.

Istället för de innehållsliga frågorna har alltså framförallt frågan om hur ämnets nytta kommuniceras kommit i förgrunden, en diskussion som är en del av ett större och bredare samtal om den så kallade fria vetenskapens framtid. Tanken om denna frihet har utmanats, inte minst i samband med den så kallade Bologna-processen, där nytta och anställningsbarhet har blivit två nyckelord.

Ingen odlar väl numera tanken om existensen av en fri vetenskap (för en diskussion se Rider & Jörnsten 2007). Men få skulle sam-

tidigt ställa sig bakom en vetenskap som fullt ut överlämnade initiativet till sin omgivning, initiativet till att formulera problem, utveckla metoder, formulera teorier. Den framkomliga vägen tycks ligga någonstans där emellan och kräver svar på en uppsättning frågor. Hur långt bör vi anpassa oss till krav från finansiärer i synnerhet och samhälleliga krav i allmänhet? Hur kommuniceras och formuleras sådana krav? Och vem gör det? I en inte oväsentlig grad är det i den vetenskapliga debatten och i de vetenskapspolitiska dokumenten som sådana krav blir manifesta, krav som i hög grad formuleras på en utomvetenskaplig plattform, men av vetenskaparna själva. Kretsloppet är i vissa avseenden tämligen slutet och vetenskapens autonomi betydlig.

Så var står vi? Å ena sidan har vi nog ganska stor tilltro till den kunskap etnologer producerar och kommunicerar. Etnologer är efterfrågade i många olika sammanhang utanför akademien. En indikation på ett ämnes relevans och framgång är förmågan att externfinansiera sin forskning. Härvidlag är etnologer fortfarande påfallande framgångsrika i jämförelse med många andra kulturvetenskaper. Vi producerar forskning som uppenbarligen både är samhällsrelevant och användbar såväl utanför som inom högskolan. Å andra sidan tycks vi, paradoxalt nog, ändå ha svårt att kommunicera vår vetenskap, såväl inom som utom högskole-

världen. Det tillfälligt (?) sjunkande söktrycket till grundutbildningarna är måhända en fråga om kommunikation. Eller är det så att söktrycket kan betraktas som en första indikation på ett ämnes nedåtgående kurva? Och om det finns någon tredje sida så skulle jag vilja påstå att den består av en brist på innehållsliga diskussioner, krav och varför inte program.

Det här numret av *RIG* löser inga problem. Det kan möjligen bidra till att formulera några. Med viss säkerhet kan det ses som ett kollektivt bidrag till diskussionen om etnologins framtider, relevans och målsättningar.

Lars-Eric Jönsson, docent och RIGs redaktör

Etnologiska avd., Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet

Referenser

Litteratur

- Nilsson, Fredrik 2007: "Den kultiverade människan. En betraktelse över en boks inverkan och effekt." *RIG* 2007:4.
- Rider, Sharon & Jörnsten, Anders (red.) 2007: *Reclaim the Science. Om vetenskapens avakademisering*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Öhlander, Magnus (red.) 2005: *Bruket av kultur. Hur kultur används och görs verksamt*. Lund: Studentlitteratur.

Internet

- <http://www.rj.se/1/1023/var/newsID/126> (2009-02-09)

SUMMARY

The Futures of Ethnology. Editorial

This issue of *RIG* has its starting point in a colloquium in Stockholm, held in October 2008 concerning the futures of ethnology. The participants discussed several problems and opportunities. One problem is fewer and fewer applications to basic education, another one the question of employability. Ethnologists are well suited for different jobs, but they have difficulties in communicating that. On the other hand, ethnologists are successful fundraisers. Their research is useful and well connected to important societal questions.

The discussions on ethnology are part of a wider discussion concerning humanities and social sciences and the question of freedom and pragmatism. On the one hand science is strongly dependent on demands expressed outside the academy. On the other hand these demands are to a high degree expressed by scientists themselves. In this sense science is rather autonomous.